

КОМПОНЕНТИ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті розглянуто компоненти технології формування професійно-етичної культури майбутнього вчителя (когнітивний, ціннісно-мотиваційний, індивідуально-творчий); виділено умови формування професійно-етичної культури; наведено спецкурс та модель якостей педагога, результати експерименту.

Ключові слова: професійно-етична культура, технологія, компоненти технології, умови, спецкурс, модель, результати експерименту.

Успішність діяльності вчителя визначається рівнем розвитку його особистісних якостей, толерантним і поважним ставленням до учнів, тактовністю, визнанням учня як унікальної цінної особистості, тобто наявністю сформованої професійно-етичної культури, яка ґрунтується на кодексі етичної поведінки. Професійно-етична культура є складним утворенням, розпочинати формування якого необхідно ще в процесі навчання у вищому педагогічному навчальному закладі.

Мета статті – розглянути компоненти технології формування професійно-етичної культури майбутнього вчителя.

Формування професійно-етичної культури майбутнього вчителя здійснюється через організацію його життєдіяльності в процесі навчання у ВНЗ. Ми виділяємо такі структурні компоненти технології формування професійно-етичної культури майбутнього вчителя: когнітивний компонент; ціннісно-мотиваційний компонент (аксіологічний); індивідуально-творчий компонент. Розглянемо їх більш детально.

Проведене опитування студентів і викладачів щодо компонентів професійно-етичної культури засвідчило, що основним з них є виділений ними професіоналізм. Під професіоналізмом мається на увазі володіння педагогом необхідними професійними знаннями, вміннями, чіткими позиціями й технологією роботи з учнями. Крім того, було виділено знання загальних категорій етики, історії моральності й закономірностей її розвитку, знання різних етичних поглядів, професійно-етичного кодексу. Наявність цих знань є результатом етичної освіти й моральної освіти. Але якщо моральна освіта може здійснюватися на рівні повсякденної свідомості, у процесі стихійної соціалізації, то етична освіта вимагає спеціальної підготовки, наукової обґрунтованості.

Багато предметів, які включені в програму підтримки майбутнього вчителя, несуть певне етичне й морально-психологічне навантаження. Такі знання інтегрує в собі, насамперед, теоретичний курс професійної етики. Але цей курс не розрахований на цілеспрямоване формування й розвиток якостей, що є показниками й умовами наявності професійно-етичної культури педагога. Він не враховує специфіку педагогічної діяльності у ВНЗ, практично відсутня цілеспрямована система формування професійно-етичної культури.

На наш погляд, необхідно, як мінімум, проводити розроблені нами спецкурси, спрямовані на формування професійно-етичної культури студентів і навчати техніки педагогічного спілкування студентів через пропонувану нами систему тренінгових занять, а, як максимум, розробити й впровадити у вузівську освіту й виховання систему цілеспрямованого формування професійно-етичної культури студентів.

У проведеному нами спецкурсі були прочитані лекції, до змісту яких увійшли питання етичної теорії й історії формування професійно-етичного кодексу педагога, культури ділового й педагогічного спілкування.

Здобуті знання міцно пов'язані з переконаннями, коли людина вміє застосувати їх на практиці. У практичній діяльності студенти використовували свої знання, напрацьовуючи вміння й навички, що сприяло розвитку когнітивного компонента технології формування професійно-етичної культури.

Більші можливості для формування й розвитку необхідних умінь і навичок дає використання психолого-педагогічного тренінгу. Різні вправи спрямовані на розвиток здатності вступати в контакт із учнем, тактовно й уміло вести з ним бесіду, знаходити індивідуальний підхід, ураховувати його потреби й інтереси, розуміти мотиви його поведінки, прогнозувати його можливі дії після консультації. Освоєння мистецтва вербального й невербального спілкування дає педагогові змогу відкрити шлях до душі вихованця, краще донести йому свої думки, співпереживати йому.

Один з напрямів професійно-етичної підготовки – формування ціннісно-мотиваційної спрямованості, тобто ціннісно-мотиваційного компонента технології. Через вивчення педагогіки, філософії, культурології, професійної етики й інших дисциплін студенти здобувають знання про ціннісний зміст професії. Уявлення про моральні вимоги й норми педагогічної роботи формуються не тільки в навчальній і практичній діяльності, а й через організацію життєдіяльності студентів у позаурочний час. Неформальне спілкування з викладачами в рамках різних позанавчальних заходів, можливість спілкування із представниками педагогічної професії сприяють створенню особливого ставлення студентів до своєї майбутньої діяльності.

Творчість може виникнути тільки за умови професійно-особистісної мотивації. А ця мотивація народжується й підтримується ідеєю, що захопила педагога. Власна, індивідуально опосередкована творча ідея народжується на основі знання теорії, власної практики, досвіду колег і власного соціального буття, що сприяє розвитку індивідуально-творчого компонента.

Поділ технології формування професійно-етичної культури на компоненти досить умовний, оскільки всі ці компоненти міцно взаємодіють і переходять з одного в інший, але подібне виділення компонентів дає можливість визначити основні напрями експериментальної роботи.

Як один із засобів підвищення рівня професійно-етичної культури ми пропонуємо спецкурс, що включає теоретичні й практичні питання.

Формувальний етап експерименту спрямований на розвиток у студентів професійно-етичної культури, врахування таких умов:

1. Створення й забезпечення сприятливого мікроклімату в групі, що ініціює прагнення студентів до суб'єкт-суб'єктних відносин як домінуючих.

2. Виявлення викладачами психологічної культури, що виражається в культурі почуттів, у здатності співпереживати й співчувати.

3. Забезпечення комфортної й конструктивної взаємодії викладачів і студентів, що передбачає їхню взаємну увагу один до одного як до особистості з власними достоїнствами й недоліками, можливостями, проблемами, тобто забезпечення відносин, що вимагають особистісно орієнтованого спілкування.

4. Використання в процесі навчання педагогічних технологій, що підтримують і реалізують психологічну культуру педагога: сприятливий психологічний клімат, комунікативну культуру педагога й суб'єкт-суб'єктні відносини.

Для цілеспрямованого формування комунікативних умінь студентів використовували необхідне сполучення різних форм навчально-викладацької діяльності, проведення спеціально організованих спецкурсів і тренінгів.

У зв'язку із цим нами розроблений і впроваджений спецкурс “Технологія формування професійно-етичної культури сучасного вчителя”.

Аналізуючи методику викладання спецкурсу, ми відзначаємо, що лекції були спрямовані на формування наукових знань без зайвого спрощення або ускладнення, розширення меж інтелектуальних можливостей студентів. Інтерес до розглянутих проблем, елементи емоційності й відсутність одноманітності в лекції створювали стимул для гарного сприйняття.

При проведенні практичних занять широко використалися методи активного навчання – метод аналізу ситуацій, дискусії та рольові ігри.

Мета цих методів – формування професійно-етичної культури майбутніх учителів, набуття вмінь і навичок швидкого й досить точного орієнтування в ситуації спілкування, вирішення проблемної ситуації.

Розбіжність полягає в тому, що метод аналізу ситуації передбачає вільне висловлення думок, а в ході дискусії – всі студенти стають учасниками обговорення. Метод рольової гри відрізняється від аналізу ситуацій внесенням елементів театралізації, можливістю моделювання реальних умов педагогічної діяльності, програвання тієї або іншої ролі (педагога, студента, батька), що дає можливість “примірити на себе” роль викладача, відчувати свої сильні й слабкі сторони в процесі спілкування, виявити рівень професійно-етичної культури.

Рольова гра, пропонуючи моделі різних ситуацій спілкування, часто давала змогу вийти за звичні рамки поведінкових стереотипів, знаходити й активно використовувати нові невідомі їм елементи, що застосовувалися колись, культури спілкування. З цією метою при розігруванні яких-небудь

ситуацій кожному студентів пропонувалися обставини, роль і дії, найменш характерні для сформованої в нього манери спілкування.

Ігровий характер сприяв також створенню на заняттях атмосфери психологічного комфорту, розкритості, невимушеності. На відміну від більшої частини дисциплін ВНЗ, спрямованих в основному на формування інтелектуальних знань і методик, спецкурс “Технологія формування професійно-етичної культури сучасного вчителя” значною мірою був звернений і до емоційної сфери студента-майбутнього вчителя, що висуває особливі вимоги до психологічного клімату занять.

Для успішного формування професійно-етичної культури ми вважали за необхідне докладно аналізувати результати кожної вправи, якщо можливо, намагатися знаходити інші варіанти вирішення проблеми, звертаючи увагу не тільки на принципову правильність виконання завдання, а й на форму, в якій воно представлено. Після розбору й обговорення було корисно дати випробуванім можливість повторити вправу з урахуванням висловлених зауважень і побажань, вирішити наявну проблему іншим способом.

Студентам було запропоновано створити ідеальну модель якостей педагога, багато з яких є показником наявності етичної культури. Сумісно склали такий список якостей: тактовність; повага до дитини; товариськість; сумлінність; мобільність; уміння переключатися; емоційність, артистичність; творчість; уміння зацікавити; альтруїзм; інтелектуальна розвиненість; відповідальність; здатність до педагогічної рефлексії; зацікавленість у результатах педагогічної діяльності; здатність до самоконтролю; емпатійність; професіоналізм; уміння любити дітей.

Укладена модель указує на розуміння студентами важливості наявності високих моральних якостей особистості для заняття педагогічною діяльністю. Цей список відображає змістову близькість їхньої системи моральних цінностей до професійно-етичного кодексу.

У процесі проведення спецкурсу студентам пропонувалося самостійно скласти професійно-етичну модель особистості педагога, обговорити моделі кожного в групі й виробити одну загальну, найбільш повну модель.

Студентам давався лекційний матеріал, що включає в себе відомості про історію розвитку професійно-етичного кодексу, етичні погляди відомих філософів і педагогів, суть етичних категорій тощо.

Крім лекційних занять, проводилися й практичні заняття, що давали змогу моделювати ситуації морального вибору й вирішувати їх. Тренінгові вправи “школи спілкування” були спрямовані на розвиток різних якостей, що є показниками й невід’ємними умовами наявності професійно-етичної культури.

Для аналізу результатів експериментальної роботи з формування основ професійно-етичної культури в студентів були визначені такі критерії: емоційність, культура мови, культура мислення, емпатія, толерантність, культура педагогічного спілкування.

Контрольний зріз проводився за допомогою методики “Діагностика рівня сформованості професійно-етичної культури майбутнього фахівця”.

Були виділені рівні сформованості професійно-етичної культури особистості: 0,1–0,45 – низький рівень; 0,46–0,55 – нижче середнього; 0,56–0,65 – середній рівень; 0,66–0,75 – вище за середнє; 0,76–1,0 – високий рівень.

Кількісний аналіз показав: 5% досліджуваних мають низький рівень розвитку професійно-етичної культури; 22% – середній рівень; 29% – рівень вище за середній; 42% – високий рівень.

Отримані результати показують, що 42% досліджуваних мають високий рівень сформованості професійно-етичної культури, отже, спецкурс досяг своєї мети.

Аналіз спостережень за студентами показав таке:

- поведінка студентів в умовах спілкування з одногрупниками й викладачами стала більш природною, частково це пов’язано з адаптацією до умов навчання у ВНЗ, а частково цьому сприяв проведений нами спецкурс;

- студенти, у яких на початкових зрізах були низькі показники товариськості, до завершення спецкурсу стали більш відкритими, упевненими в собі;

- студенти, які раніше були пасивними учасниками спілкування (тобто не вступали в дискусію), стали більш впевненими;

- багато з них навчилися розуміти психологічний стан людини по виразних рухах, міміці, жестах, пантоміміці, у процесі занять вони вдосконалювали дикцію й інтонацію як засіб виразності мови майбутнього педагога;

- після проведення спецкурсу “Технологія формування етичної культури сучасного педагога” в майбутніх фахівців підвищився рівень етичної культури й психологічної компетентності, що є наслідком спеціальної підготовки до професійної діяльності й дає можливість успішного вирішення в майбутньому психологічних проблем.

Висновки. Можна стверджувати, що проведений спецкурс і практичні тренінгові вправи дають можливість студентам наблизитися до усвідомленого рівня професійно-етичної культури. Дані експерименту показують результативність розробленого нами спецкурсу й можливість його використання в процесі підготовки майбутніх учителів.

Список використаної літератури

1. Большаков В.Ю. Психотренинг. Социодинамика, игры, упражнения / В.Ю. Большаков. – СПб. : Светоч, 1994.

2. Кравцова С.В. Тренинг: учитель и проблемы дисциплины / С.В. Кравцова. – М., 1997.

3. Прутченков А.С. Тренинг личностного роста: Методические разработки занятий социально-психологического тренинга / А.С. Прутченков. – М., 1993.

4. Цзен Н.В. Психотренинг: игры и упражнения / Н.В. Цзен, Ю.В. Пахомов. – М., 1988.

Мальнева О.В. Компоненты технологии формирования профессионально-этической культуры будущего учителя

В статье рассмотрены компоненты технологии формирования профессионально-этической культуры будущего учителя (когнитивный, ценностно-мотивационный, личностно-творческий); выделены условия формирования профессионально-этической культуры; представлен спецкурс и модель качеств педагога, результаты эксперимента.

Ключевые слова: профессионально-этическая культура, технология, компоненты технологии, условия, спецкурс, модель, результаты эксперимента.

Мальнева О. The components of the technology of formation of professional-ethical culture of the future teacher

In article components of technology of formation of is professional-ethical culture of the future teacher (cognitive, value-motivational, identity-creative) are considered; conditions of formation of professional-ethical culture are allocated; the special course and model of qualities of the teacher, results of experiment is presented.

Key words: professional-ethical culture, technology, components of technology, a condition, a special course, model, results of experiment.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ

У статті розглянуто деякі аспекти методології дослідження педагогічної діагностики; проаналізовано основні підходи до дослідження проблем педагогічної діагностики.

Ключові слова: методологія, підходи, педагогічна діагностика.

Педагогічна діагностика є одним з важливих елементів керівництва й здійснення педагогічного процесу як у цілому в сфері освіти, так і безпосередньо у вищій освіті. Її роль зумовлена тим, що якість проведеної роботи з виявлення та розпізнавання індивідуальних і групових психологічних та педагогічних особливостей майбутніх учителів, вивчення, аналізу й оцінювання педагогічних явищ і фактів безпосередньо впливає на ефективність освітнього процесу.

У педагогіці існує тенденція посилення уваги до проблем педагогічної діагностики, виявлення і врахування індивідуальності, особистісних, групових особливостей майбутніх учителів з метою їхнього розвитку, удосконалення освітнього процесу, його гуманістичної спрямованості, визначення найбільш адекватних методів педагогічного впливу. Про це свідчать праці Б.Г. Ананьєва, Б.П. Бітінаса, Н.В. Бордовської, Н.К. Голубєва, І.А. Зимньої, Н.В. Кузьміної, О.О. Реана, І.О. Скопилатова, А.Л. Тряпциної, практика навчальних закладів, а також кількість досліджень із проблем педагогічної діагностики, що зростає.

Мета статті – визначити деякі аспекти методології дослідження проблем педагогічної діагностики.

Визначення методології дослідження має на меті узагальнення та систематизацію наявних концепцій, підходів до вивчення педагогічної теорії й практики і виділення найбільш оптимальних підходів і шляхів дослідження проблем педагогічної діагностики.

Під науковими дослідженнями у галузі психології та педагогіки вищої школи прийнято розуміти “... специфічний вид пізнавальної діяльності, під час якої за допомогою різноманітних методів виявляються нові, колись не відомі сторони, відносини, грані досліджуваного об’єкта” [7, с. 179]. При цьому під час дослідження “необхідно прагнути до виявлення внутрішніх зв’язків і відносин, розкривати закономірності й рушійні сили розвитку процесів або явищ” [4, с. 179].

Ґрунтуючись на конкретних положеннях педагогіки вищої школи та проводячи дослідження проблем педагогічної діагностики, необхідно виходити з того, що наукове дослідження здійснюється відповідно до тих або інших методологічних установок.

У науковій і педагогічній літературі існує безліч різних точок зору на сутність методології в цілому, і, безпосередньо, методології педагогічних досліджень.